

ВІДТВОРЕННЯ РЕМАТИЧНИХ ІМЕННИКІВ-ПІДМЕТІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛО-РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ

Стаття присвячена дослідженню та аналізу прийомів перекладу англійських рематичних іменників-підметів на позначення “неозначених” та “нових” об’єктів українською та російською мовами. У статті досліджено чинники, що зумовлюють використання займенника “якийсь” / “какой-то” або прономіналізованого числівника “один” у цільових текстах з метою уникнення комунікативних помилок та непорозумінь.

Ключові слова: *актуальне членування речення, рема, неозначений артикль, “неозначений” і “новий” іменник, “випадковий” персонаж.*

Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавства, зокрема, характеризується помітним зацікавленням до вивчення безпосереднього процесу мовної комунікації. Речення як основний об’єкт лінгвістичних досліджень поступається висловлюванню, оскільки саме у мовленні реалізується комунікативна функція мови. Сьогодні ніхто не сумнівається у необхідності врахування логічної структури судження, що виражається у реченні, під час передачі багатьох лінгвістичних явищ вихідної мови засобами цільової мови. Актуальне членування допомагає виявити закономірності у застосуванні перекладацьких прийомів та надати їм відповідного тлумачення. Дослідники стверджують, що про адекватний переклад йдеться тоді, коли у ньому правильно передані не тільки лексичні значення слів, їхні граматичні форми і синтаксичні відношення, а й адекватно відтворена комунікативна структура вихідного висловлювання [1: 22; 2: 5].

Саме тому низка монографій, дисертаційних досліджень та навчальних посібників присвячена аналізу та вивченню різних аспектів актуального членування речення як з мовознавчої, так і з перекладознавчої позицій [1; 2; 3]. У згаданих працях аналізуються та описуються граматико-синтаксичні перетворення вихідних речень у цільових текстах, зумовлені передачею компонентів актуального членування. Оскільки артикль є одним із формальних вказівників теми та реми, то способи передачі його функціональних значень українською та російською мовами розглядаються й у межах комунікативного синтаксису. Серед таких перекладознавчих праць зазначимо роботи [3; 4; 5].

Мета статті – дослідити та проаналізувати прийоми перекладу англійських рематичних “неозначених” та “нових” іменників-підметів у стилістично нейтральних реченнях українською та російською мовами.

Надаючи референту, позначеного іменником, статусу “неозначеного”, мовець передбачає, що слухач не здатен ідентифікувати цей референт і, відповідно, вибрати його серед інших [6: 293]. Термін “новий” характеризує об’єкт чи інформацію як таку, що раніше не повідомлялася і є невідомою із консітуації.

Як зазначають мовознавці, рематизації “неозначеного” та “нового” іменника-підмета сприяють конструкції на кшталт *there is, there stands* тощо та вживання так званих

“тематичних” дієслів у функції присудка [2: 58]. “Тематичну” групу складають дієслова з широким смисловим об’ємом і малим семантичним навантаженням [2: 72 – 73]. Це, зокрема, дієслова, що позначають наявність, існування, статичне розміщення предмета у просторі. Сюди також зараховують і процесуальні дієслова, які під впливом структури висловлювання можуть набувати буттєвого значення. Поряд із екзистенціальним значенням вони передають додаткову якість, локальну, кількісну, темпоральну або оцінну характеристику [7: 32; 8: 12]. Повна чи часткова десемантизація таких дієслів відбувається у висловлюваннях, у яких факт ствердження існування об’єкта здійснюється за допомогою детермінантів – семантичних конкретизаторів, що вказують на місце і час його перебування чи існування.

Незначне інформативне навантаження, зумовлене семантикою буттєвого дієслова-присудка, дозволяє здійснювати переклад англійських висловлювань, що містять такий присудок, за допомогою українських та російських екзистенціальних висловлювань та речень характеристизації. Обидва речення у перекладі сприймаються читачем як стилістично нейтральні, незважаючи на відмінності у структурі їхньої предикативної групи: у буттєвих реченнях підмет розташовано у постпозиції до присудка, а у реченнях характеристизації – у препозиції.

Вибір структури цільового речення впливає на оформлення англійських рематичних “неозначених” та “нових” іменникових груп в українському та російському перекладах, що зумовлено різними вимогами щодо розташування компонентів актуального членування у вихідній та цільових мовах. Зокрема, англійська мова характеризується відсутністю фіксованої позиції реми у висловлюванні. Позиція реми визначається синтаксичною позицією того члена речення, який виступає носієм реми, що зумовлено фіксованим порядком слів в аналітичних мовах [1: 47, 53]. Саме тому англійська іменникова група, виконуючи синтаксичну функцію підмета і, відповідно, займаючи початкову позицію, може становити рематичний елемент дирими.

На протизагу англійській, правильна логічна побудова стилістично нейтрального художнього мовлення української та російської мов вимагає, щоб тема, яка збігається із підметом чи групою підмета (тобто підмета і слів, що до нього відносяться), передувала ремі – присудку чи групі присудка [9: 13-14]. Виняток із правила складають буттєві висловлювання, у яких препозиційний присудок і постпозиційний підмет утворюють так звану “комплексну рему” [10: 262]. Темою нейтрального екзистенціального висловлювання стає детермінант, якщо він присутній у реченні.

Отже, використовуючи буттєві речення у цільовому тексті, перекладач зберігає компоненти комунікативної перспективи вихідного висловлювання, але при цьому змінює формально-граматичну структуру речення, зокрема, розташування членів предикативної групи стосовно один одного.

Для прикладу розглянемо переклад англійського речення *A man entered the room* українською мовою за допомогою буттєвого речення: *У кімнату увійшов чоловік*. У перекладі змінюється лише порядок розташування елементів актуального членування (із регресивного на прогресивний), що відображається на формально-граматичній структурі речення. Зокрема, рема (*a man / чоловік*) в англійському висловлюванні розташована у препозиції до теми (*entered the room / увійшов у кімнату*), а в українському перекладі – у постпозиції. Оскільки “неозначеність” іменника-підмета *a man* у перекладі підтримується

лінійно-інтонаційною організацією українського речення, то немає потреби використовувати лексичні засоби вираження значення “неозначеності” [9: 72; 11: 63].

У випадку збереження формально-граматичної структури англійського речення у перекладі за допомогою речення характеристики – *Чоловік увійшов у кімнату* – відбуваються зміни у комунікативній перспективі цього висловлювання: рема англійського висловлювання – *a man / чоловік* – стає темою в українському перекладі. Згадані зміни, відповідно, зумовлюють зміни в інформативному аспекті: іменник *чоловік* у позиції підмета сприймається як такий, що позначає відому особу, і зазначене речення у таких випадках відповідатиме англійському *The man entered the room*.

Для того, щоб анулювати значення “означеності”, яке виникає завдяки лінійно-інтонаційній структурі речення, українська та російська мови використовують детермінативи – неозначений займенник “якийсь” (какой-то) або прономіналізований числівник “один”: *Якийсь чоловік увійшов у кімнату*. Лексичні засоби вираження значення “неозначеності”, накладаючись на лінійно-інтонаційну організацію речення, виявляються сильнішими, ніж типологічно-акцентна позиція, що свідчить про “означеність” [12: 252].

Отже, вибір типу речення у цільовій мові визначає необхідність чи недоцільність використання актуалізаторів при перекладі рематичної “неозначеної” і “нової” іменникової групи. Для порівняння наведемо різний вибір детермінатива у перекладі англійського іменника *a tree* українською мовою у реченні характеристики та російською мовою у буттевому: *“Piggy stood up and pointed to the smoke and flames... A tree exploded in the fire like a bomb. Tall swathes of creepers rose for a moment into view, agonized, and went down again”* [13]. Переклад рос. мовою: *“Хрюша, вскочив, показывал на дым и пламя... В огне бомбой взорвалось дерево. Обмотки лиан взметнулись, корчась, и сразу опали”* [14]. Переклад укр. мовою: *“Якесь дерево вибухнуло в огні, наче бомба”* [15].

Зауважимо, що зазначений прийом перекладу стосується виключно так званих “випадкових”, “побічних” персонажів [16: 216], поява яких у тексті не зумовлена раніше викладеними подіями, і контекст не містить вказівок на те, що вони мають будь-які інші зв’язки з головними персонажами, окрім факту перебування в одному просторовому та часовому відрізку чи якогось випадкового контакту (на кшталт запитання про те, як кудись пройти), не суттєвого для розвитку основної сюжетної лінії. Додамо, що поняття “випадковий персонаж” поширюється не лише на осіб, а й на предмети, ситуації тощо.

У випадках, коли “неозначена” й “нова” іменникова група позначає новий елемент, що належить до множини, яка уже згадувалася у попередньому контексті, то такий іменник оформляється нульовим актуалізатором в обох типах речень цільовою мовою. Наприклад: *“In it was an iron cot, a washstand and a chair. A shelf was the dresser. Its four bare walls seemed to close in upon you like the sides of a coin”* [17]. Переклад укр. мовою: *“У кімнаті є залізне ліжко, умивальник і стілець. Полиця править за стіл і шафу. Чотири голі стіни кімнати сходяться над вами, мов віко труни”* [18]. Переклад рос. мовою: *“Столom и шкафом служит полка”* [19].

Вибір типу висловлювання є індивідуальним рішенням перекладача, проте у низці випадків вихідна точка визначається стилістичними чинниками, наприклад, бажанням перекладача урізноманітнити синтаксичні структури речень у цільовому тексті або уникнути громіздкості, інтонаційної неритмічності, що може виникнути внаслідок використання одного з типів речень. Наприклад, під час перекладу англійського висловлю-

вання “*A group of boarders were seated on the high stoop upon round, flat mats like German pancakes*” [17] українською мовою за допомогою буттєвого речення – *На високому танку на круглих та плоских матах, схожих на млинці, сиділа купка пожилців* – порушується акцентна і синтаксична рівновага, оскільки за поширеною (“обтяженою”) темою йде коротка (“легка”) рема [1: 147]. У зв’язку з цим, українські та російські перекладачі надали перевагу реченням характеристики: “*Купка пожилців сиділа на високому танку на круглих та плоских матах, схожих на млинці*” [18] // “*Кучка жильцов сидела на высоком крыльце, на круглых и плоских матах, похожих на блинчики*” [19].

Вибір типу висловлювання у цільовому контексті визначається і прагматичними чинниками. Наприклад, з метою привернення уваги до нового референта, перекладач може помістити його у позицію теми, оскільки розміщення нового предмета при наявності уже відомих об’єктів надає йому відтінку значущості. Саме для створення такого стилістичного ефекту англійська іменникова група *a dead leaf* розпочинає цільове речення в українському перекладі поданого нижче контексту: “*On his bench in Madison Square Soapy moved uneasily. When wild geese honk high of nights, and when women without sealskin coats grow kind to their husbands, and when Soapy moves uneasily on his bench in the park, you may know that winter is near at hand. A dead leaf fell in Soapy’s lap. That was Jack Frost’s card*” [17].

Переклад укр. мовою: “*Сопі стурбовано засовався на своїй лаві у Медісон-сквері. Коли дикі гуси кричать, летячи по ночах високо в небі, коли жінки, які не мають котикових манто, стають привітніші до своїх чоловіків, коли Сопі починає стурбовано соватися на своїй лаві у парку, це означає, що зима не за горами. Пожовклий лист упав на коліна Сопі. То була візитна картка Діда Мороза*” [18].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки. Перекладацьку парадигму англійських висловлювань, що містять рематичні “неозначені” та “нові” іменники-підмети, складають два типи українських та російських речень: буттєві (екзистенціальні) та речення характеристики. Оформлення згаданих іменникових груп визначається вибором перекладача структури цільового речення. У буттєвих реченнях рематичний “неозначений” та “новий” іменник оформляється нульовим актуалізатором, а у реченнях характеристики – займенником “якийсь” / “какой-то” або “один”. Згаданий прийом перекладу застосовується лише до іменників на позначення так званих “випадкових” персонажів.

Серед перспективних напрямків досліджень можна зазначити вивчення узусного використання детермінативів у перекладах англійських текстів українською та російською мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевякова В. Е. Современный английский язык (Порядок слов, актуальное членение, интонация) / Валентина Ефимовна Шевякова. – М.: Наука, 1980. – 382 с.
2. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура / Леонора Александровна Черняховская – М.: Междунар. отношения, 1976. – 264 с.
3. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Часть 1.: [учеб. пособ.] / Евгений Васильевич Бреус. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.; 5-е изд.] / Андрей Венедиктович Федоров. – М.: Филология Три, 2002. – 416 с.

5. Гуськова Т. И. Трудности перевода общественно-политического текста с английского языка на русский: [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Т. И. Гуськова, Г. М. Зиборова. – Москва: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2000. – 228 с.
6. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения / Уоллес Чейф; пер. с англ. Н. И. Лауфер // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. XI. – С. 277 – 316.
7. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. – Москва: Русский язык, 1983. – 198 с.
8. Тихонова В. В. Грамматическая и семантическая структура двусоставного предложения с бытийным значением: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / В. В. Тихонова. – М., 1990. – 16 с.
9. Ковтунова И. И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение: [учеб. пособ.; 2-е изд., стереотипное] / Ирина Ильинична Ковтунова. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 240 с.
10. Ковтунова И. И. Структура художественного текста и новая информация // Синтаксис текста / Ирина Ильинична Ковтунова. – М.: Наука, 1979. – С. 262 – 275.
11. Николаева Т. М. От звука к тексту / Татьяна Михайловна Николаева. – М.: Языки славянской культуры, 2000. – 680 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
12. Гладров В. Семантика и выражение определенности / неопределенности // Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность / В. Гладров. – Санкт-Петербург: Наука, 1992. – С. 232 – 266.
13. Golding W. *Lord of the Flies; The Pyramid; Envoy Extraordinary*: [роман, повісті] / William Golding. – Moscow: Progress Publishers, 1982. – 496 p. – (Першотвір).
14. Голдинг У. Повелитель мух: [роман] / Уильям Голдинг; [пер. с англ. Е. А. Суриц]. – М.: Педагогика, 1990. – 224 с.
15. Голдинг В. Володар мух: [роман] / Вільям Голдинг; [пер. з англ. С. Павличко]. – К.: Основи, 2000. – 254 с.
16. Селиверстова О. Н. Коммуникативная перспектива высказывания // Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность / О. Н. Селиверстова, Л. А. Прозорова. – Санкт-Петербург: Наука, 1992. – С. 189 – 231.
17. Henry, O. *100 Selected Stories*: [оповідання] / Henry, O. – Chatham: Wordsworth Edition Limited, 1995. – 740 p. – (Першотвір).
18. Генрі О. Останній листок: [оповідання] / Генрі О.; [пер. з англ.]. – К.: Молодь, 1983. – 224 с.
19. Генри О. Дары волхвов: [рассказы] / Генри О.; [пер. с англ.]. – М.: Астрель, 2012. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 14.08.14

Л. Загородная, канд. филол. наук, доцент
Терноп. нац. економічний ун-т, Тернопіль

ПЕРЕВОД АНГЛИЙСКИХ РЕМАТИЧЕСКИХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ- ПОДЛЕЖАЩИХ НА УКРАИНСКИЙ И РУССКИЙ ЯЗЫКИ

Статья посвящена исследованию и анализу приемов перевода английских рематических имен существительных-подлежащих, которые обозначают “неопределенные” и “новые” объекты, на украинский и русский языки. В статье исследованы факторы, обуславливающие использование местоимения “некий” / “какой-то” или прономинализованного числительного “один” в целевых текстах с целью избежать коммуникативных ошибок и недоразумений.

Ключевые слова: актуальное членение предложения, рема, неопределенный артикль, “неопределенное” и “новое” имя существительное, “случайный” персонаж.

L. Zagorodna, PhD, Assistant Professor
Ternopil national economic university, Ternopil

TRANSLATION OF ENGLISH RHEME NOUNS INTO THE UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

The article investigates and analyses the ways of translation of an English noun that denotes an indefinite and new object into the Ukrainian and Russian languages. The article analyses the factors that determine the use of the pronoun “якийсь” / “какой-то” or “один” in the target texts in order to avoid communicative error and misunderstandings.

Key words: actual division of the sentence, rheme, the indefinite article, a noun to denote an indefinite and new object, an ‘occasional’ object.

УДК 81'255.4: 087.5

А.Є. Здражко, викладач

Херсонський національний технічний університет, Херсон

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ОЧУЖЕННЯ ТА ОДОМАШНЕННЯ У ПЕРЕКЛАДАХ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття присвячена дослідженню реалізації стратегій очуження та одомашнення у перекладах англійських та українських творів дитячої літератури. Авторка здійснює компаративний аналіз українських перекладів англійських літературних казок.

Ключові слова: дитяча література, переклад, очуження, одомашнення.

Вибір перекладачем тієї або іншої стратегії залежить від багатьох факторів: від типу перекладу, функції тексту, завдань видавництва, мети, яку перед собою ставить перекладач (віддання основного змісту, локалізація перекладу, відтворення стилю автора чи

© А. Є. Здражко, 2014